
HREPENENJE IZ STARE PLOČEVINE. GANSKE IGRAČE

Sonja Porle

25

IZVLEČEK

Članek *Hrepenenje iz stare pločevine* je prispevek k védenju o ganskih igračah. Po uvodni predstavitvi tradicionalnih igrač (z ritualnim ali religioznim pomenom) so nanižana spoznanja o novodobnih ganskih igračah (ki odražajo poteze industrializirane zahodnjaške kulture). Spis sklene razvrstitev igrač glede na surovine, iz katerih so narejene (kar je hkrati delno tudi geografska razdelitev).

ABSTRACT

The article *Longings reaching out of old sheet metal* is a contribution to our knowledge about Ghanaian toys. After introducing traditional toys (which have ritual or religious meanings) the author discusses her findings on modern Ghanaian toys (which reflect our industrialized Western culture). The article concludes with a classification of toys according to the raw materials resources they are made of (which is at least partly a geographical classification too).

Afriške igrače, predvsem tiste, narejene iz odpadkov, ki jih pušča za sabo industrializacija, vzbujajo zanimanje in občudovanje. Predstavljene so bile na nekaj umetniških razstavah po Zahodni Evropi. Vprašanji, kako in zakaj otroci izdelujejo te igrače, sta žal ostali brez odgovorov, védenje oziroma znanje o tem pa je še zmeraj popolnoma nesistematizirano. Ta članek je skromen prispevek k strnitvi znanja o ganskih igračah.

Ašantska lesena lutka Akuaba (Dobrodošel!) je prav gotovo najbolj poznana ganska igrača. Njene sestrice, mogoče nekoliko drugačne na pogled, toda s podobno socialno religiozno vsebino in nalogo, lahko najdemo pri ostalih ganskih in zahodnoafriških ljudstvih. Čeprav se deklice z njo igrajo, je njena prva in poglobljena naloga, da s svojo mistično in simbolično močjo premaguje neplodnost, to vedno prisotno nadlogo in skrb afriške žene, njenega moža ali ljubimca in predvsem nasledstvene družine.

Če zrela žena ne dočaka močno željene nosečnosti, ji zeliščar ali fetišni duhovnik predpiše lutko ali dve (dečka in deklice). To naj bi žena nosila na svojem hrbtu, zavito v blago, tako kot resnično dete, dokler ne zanosi. Ašanti ponujajo zelo skromno verbalno razlago, kako rezbarije prispevajo k spočetju otroka, razen da »lutke pomagajo narediti otroka«. Lutka je upodobljena v skladu z ašantskim lepotnim idealom: okrogla ali ovalna

glava, okrogle oči, poudarjene obrvi in visoko čelo. Vrat je dolg in spiralne zareze naj bi ga še podaljšale. Telo je cilindrično, noge niso upodobljene tako, da lahko figurica, ki je najpogosteje visoka okrog 20 cm, stoji na ravni podlagi. Roki sta kratka štrclja in spolni organi so, razen koničastih izboklin ženskih prsi, odsotni. Pomen rojstva, plodnosti in predvsem povezanosti generacij je izražen v neproporcionalno velikem popku.

Ne gre za dovršene in umetniško navdahnjene podobe; v preteklosti so jih najpogosteje izdelovali neprofesionalci za relativno majhen lokalni trg. Pravim obrtnikom pa je bilo to le postransko delo ob mnogo pomembnejšem rezbarjenju lesenih stolov. Ohranjeno je na stotine lutk, izdelanih v zadnjih stopetdesetih letih, saj so jih ženske vedno skrbno shranjevale. Ko žena zanosi, lutko spravi v zaboj ali sobo, skupaj s svojo najvrednejšo osebno lastnino. Lahko pa jo, v želji, da bo rodila lepega otroka ali kot »urok za dobro srečo«, prenaša s sabo do poroda. Lutke imajo samo ženske in njihova funkcija in oblika nakazuje bazično in hkrati središčno vlogo ženske - matere v ašantski družbi. Ker gre za skupnost matrilinelnega krvnega nasledstva, je reprodukcijska naloga ženske toliko bolj dramatično izpostavljena - ona edina lahko zagotovi nadaljevanje in obstoj rodbine.

Dandanes rezbarji masovno proizvajajo Akuabe ali lutke plodnosti, namenjene neidentificiranemu trgu. Nepogrešljive so v turističnih prodajalnah in na stojnicah, kot tudi na nekoliko večjih lokalnih tržnicah in seveda na znamenitem Central marketu v Kumasiju. Žena, ki si želi otroka, si bo lutko v današnjih časih verjetno kupila sama in se tako izognila ritualnemu svetovanju. Kljub komercializaciji in spremembam, ki jih je prinesel ne posebej razviti turizem, lutka plodnosti še vedno opravlja svojo funkcijo in ni samo mrtev prodajni in muzejski predmet. Plodnost oziroma neplodnost sta v središču ganskega razmišljanja in presojanja sveta. To je preveč pomembna problematika, da bi jo - ob vdoru zahodne civilizacije in počasne transformacije razširjene klanske družine v nuklearno družino - lahko pozabili. Dejstvo, da je ganska družina kompaktna in celo v urbanih razmerah nenaklonjena spremembam, je seveda najvidnejši vzrok za ohranitev lutke plodnosti.

Šega igranja malih deklic z lesenimi lutkami pa je vendarle nekoliko pozabljena, čeprav lutka prav gotovo leži nekje v hiši. Igro s punčkami nadomešča delo in skrb za mlajše otroke, če pa si deklice zaželejo igre z igračkami, so tiste, ki jih imajo fantki, mnogo privlačnejše.

Akuaba je tipična »ljudska« in »etnična igrača«. V informativnem biltenu »The Ethnic and Folk Toys« Bethnal Green Museuma of Childhood iz Londona so ljudske igrače definirane kot tiste, ki prihajajo iz tradicionalnih, podeželskih, kmečkih kultur in dežel, ki so danes industrializirane in urbanizirane. Etnična igrača pa je tista, ki jo večinoma proizvajajo kulture tretjega sveta oziroma »nerazvite kulture«. Mejo med njima je pogosto težko začrtati. Poleg tega se tako prva kot druga vrsta igrač pogosto poustvarja zaradi turistične prodaje in tako izgublja svojo primarno funkcijo. Toda tudi tukaj je težko potegniti ločnico, kot smo že videli v primeru ašantske lutke plodnosti. Etnične in ljudske igrače nam odpirajo okno v notranjost kulture in skupnosti, v kateri so bile ustvarjene. To seveda velja tudi za razvitejše družbe. Otroci v igri z igračkami pogosto imitirajo odrasle in se s pomočjo sproščene igre učijo tega, kar se kasneje v življenju od njih pričakuje - vseh svojih socialnih in spolnih vlog. Zveza med igro in vsakdanjim življenjem pa je v tradicionalnih skupnostih pogosto tako močno integrirana, da je težko ti dve dejavnosti ločiti. Odrasli radi spodbujajo otroško igro z gospodinjskimi predmeti in orodji, saj je to

dobra naložba za prihodnost.

Religiozno in socialno življenje ter umetnost in folklor so v tradicionalnih družbah nerazvzljivo prepleteni, zato igrače najpogosteje niso samo objekti otroške igre, ampak pomoč pri uvajanju mladeži v versko in socialno strukturo skupnosti, v katero odraščajo. Etnične igrače seveda tudi reflektirajo ekonomske in klimatske razmere dežele, v kateri so bile ustvarjene.

V dvajsetem stoletju, ali natančneje pred približno štiridesetimi leti, so se po vsej Afriki pričele pojavljati drugačne igrače; take, ki bi jim težko našli ritualni ali religiozni pomen in jih še težje povezali s tradicionalnimi obrtni, obstoječimi pred vdorom tehnološko naprednejše kulture na črni kontinent. Gre za igrače, ki odražajo poteze industrializirane zahodnjaške kulture oziroma takšne zahodnjaške kulture, kot se je nasilno in silovito razlezla čez vso Afriko. Narejene so iz odpadkov, ki jih industrializacija pušča za seboj. Izdelujejo jih otroci sami. To so najrazličnejša prevozna sredstva; od koles do helikopterjev, kamioni so še prav posebej cenjeni.

Ne gre za kopije naših industrijsko proizvedenih igrač, saj malokatera zaide v Afriko. Mladi ustvarjalci najdejo navdih v avtomobilih, letalih, kamionih in vsem, kar sestavlja transportno mrežo v njihovi deželi. Redkeje upodabljajo vojaška vozila, tanke ali celo orožje. Vojaški udari, politično nasilje in bahavo razkazovanje tistih, ki imajo v rokah instrumente moči, ne gredo neopaženi mimo otroških oči in src. Še redkejši, a zato toliko bolj posebni, so papirnati zmaji, radiokasetofoni in celo televizorji ter video aparature. Igrače niso samo proizvod opazovalnega čuta in skrbne reprodukcije. Najpresenetljivejša pa je stopnja tehničnega razumevanja mladih ustvarjalcev, saj presega posnemanje in celo ponuja nove tehnične izume - poenostavljene mehanizme, analogne mehanizmom v objektih, ki jih igrače upodabljajo.

Igrače so izdelane iz surovin, ki so primerne in predvsem lahko dosegljive. Zato najdemo različne igrače glede na geografsko in ekonomsko situacijo. V gozdnih in vlažnejših predelih je to najpogosteje rafija palma (*Raphia hookeri*) in sredica oljne palme (*Elaeis guineensis*), v bližini žag trdi lesovi itd. Povsod, tudi tam, kjer ni primernih naravnih materialov, pa se najdejo koščki blaga, vej, vrvice, žice itd. Nič ne gre v izgubo. Izdelovalci igrač uporabijo vse: časopise, prazne pločevinke, kovinsko ropotijo, dele strojev, zvite žeblice, plastične vrečke, izpraznjene baterije, kartonaste in plastične tulce za sukanec, cigaretno škatlice...

S tem, ko otroci sami izdelujejo igrače, se s poizkušanjem in napakami učijo misliti vnaprej, učijo se logičnega sklepanja, uporabljanja domišljije in izboljšujejo ročne spretnosti. To so spretnosti, ki jih otroci, ki se igrajo z že narejenimi igračami, prav gotovo ne razvijajo v isti meri. Orodja, ki jih uporabljajo, so še skromnejša od materialov, ki jih imajo na voljo: velik poljski nož oziroma mačeta, kamen, stara britvica in redkeje žepni nožič.

Od stodesetih ganskih in burkinskih igrač, ki sem jih zbrala v zadnjih desetih letih, ni niti ene izdelala deklica. Vedno samo dečki, stari od šest do šestnajst let. Isto so ugotovili tudi avtorji razstave žičnatih igrač iz Zimbabveja. Deklicam družina nalaga več obveznosti in dela. Če pa že imajo dovolj prostega časa, ga raje izkoristijo za kaj drugega kot za izdelovanje igrač. Se pa deklice s temi igračami rade igrajo in pogosto imajo avtomobil ali letalo, ki jim ga je poklonil kateri izmed bratcev. Največkrat igrače samo posojajo. Posebej spretni dečki svoje izdelke tudi prodajajo drugim otrokom in z zaslužkom morda celo dokupijo nekoliko bolj zahtevne materiale za novo igračo: baterije, motorčke, žarnice

itd. Tako lahko najdemo sofisticirane igrače: avtomobilčke z vgrajenimi motorčki, tovornjake z alarmnimi napravami in lučmi, ki jih lahko prižigaš in ugašaš, helikopterje z vrtečimi se propelerji. Prav vsa kopenska prevozna sredstva imajo dobre vzmeti, saj so narejena za »afriške ceste«. Deček, ki zna izdelati zahtevno igračo, je znan po vsem okolišu in pogosto svojih spretnosti ne zanemari niti, ko odraste. Igrače izdeluje za hobi in postranski zaslužek. Spretnemu otroku pri izdelovanju igrače vedno pomagajo mlajši dečki in redkeje tudi deklice iz domače družine. Opravljajo rutinska, toda nujna dela in se tako učijo posameznih stopenj pri izdelavi igrače. Najboljši med njimi sam kmalu postane učitelj. Pri delu se tako vzpostavlja neke vrste hierarhija.

Kako zahtevne igrače se otrok loti, je seveda odvisno od njegove starosti. Začnejo nekako pri šestih letih in se, razen najbolj nadarjenih, nehajo ukvarjati z izdelovanjem igrač pri štirinajstih oziroma petnajstih letih; v pubertetnem obdobju torej. Vsak podatek o povprečni starosti ganskega izdelovalca igrač bi bil nezanesljiv, saj fantje radi dodajo leto ali dve k svoji mladosti. Med dečki, starimi od deset do šestnajst let sem leta 1990 opravila anketo njihovih poklicnih želja, prepričana, da bo velika večina izrazila željo postati šofer, mehanik, policaj ali vojak - nekaj, kar je v zvezi s transportom in šofiranjem. Navdušenje ganskih otrok nad vozili je bilo zelo očitno. Rezultat je bil popolnoma drugačen. Stvari vendarle niso tako enostavne. Od stodesetih dečkov si jih je 37 želelo postati bančni uslužbenec, 28 zdravnik in 10 pravnik, vsi ostali poklici pa so bili komajda zastopani. Časi so očitno moderni tudi v Gani. Radiokasetofon je bila pogosta igrača pred desetimi leti. Danes je otroci ne izdelujejo več, saj ima skoraj že vsaka družina radio. Če so se otroci pred leti predvsem igrali z avtobusi in transportnimi kamiončki »Tro-troji«, so danes bolj iskani modeli japonskih osebnih avtomobilov. Če so si pred petnajstimi leti želeli le s kombijem popeljati do mesta, danes to ni nič posebnega, celo osebni avtomobil ima morda že kateri izmed premožnejših sovaščanov, na primer - bančni uradnik. Otroci se dobro zavedajo, da pot do sreče ne pelje naravnost. Edine večno moderne igrače so modeli kamionov, letal in helikopterjev. Prvi so tako veliki in močni, da se tega ne da prezreti, drugi pa tako nedosegljivi in nenavadni, da se otroška duša ne naveliča razvozljavati njihove skrivnostnosti.

Otroci izdelujejo avtomobile in druge »stroje« in se z njimi igrajo, ker jih vidijo, so od njih očarani, o njih razmišljajo in si jih želijo. Hrepenenje je morda najpomembnejši vzrok za pojav reciklažnih afriških igrač. »Opredmeteno hrepenenje« - je odgovor na vprašanje, zakaj so igrače videti kot umetnine.

Ganske igrače je mogoče razvrstiti glede na surovine, iz katerih so narejene, kar pa je hkrati tudi delno geografska razdelitev, saj je dosegljivost posameznih materialov odvisna od podnebno naravnih razmer.

Ločimo lahko:

1. Igrače, izdelane iz odpadne pločevine in ostalih kovinskih odpadkov.

Najdemo jih vsepovsod v Gani, tako v mestih kot vaseh. Osnovna surovina so prazne konzerve. Verjetno ni dečka, ki bi ne izdelal vsaj ene tovrstne igrače. To so predvsem kamioni, osebni avtomobili, letala in helikopterji. Najprej s poljskim nožem razsekajo in razrežejo pločevinko in jo s kamnom sploščijo v željeno obliko, nato izrežejo razne ornamente. Posamezne dele združijo tako, da zavihane robove zatikajo drugega na drugega. Ne uporabljajo lepila. Kolesa izrežejo iz gume starih opank, podplatov starih čevljev ali uporabijo gumijaste zamaške stekleničk za zdravila. Za os uporabijo izpraznjene

Devetletni Osei Sarkodie obdeluje in ravna staro pločevinko, da bi si naredil svojo igračo. (Jachie - Ashanti Region, 1990) ♦ Nine-year old Osei Sarkodie is working and flattening out old sheet metal in order to make a toy of his own. (Jachie - Ashanti Region, 1990) ♦ Osei Sarkodie, âgé de neuf ans, façonne et aplatit la vieille tôle pour en faire son jouet. (Jachie - Ashanti Region, 1990)

In to je eden izmed končnih izdelkov - kamion za prevažanje mleka (40-14-11 cm). ♦ And here's a final product - a milk truck (40-14-11 cm). ♦ Voilà un des produits finals - le camion pour transporter du lait (40-14-11 cm).

kemične svinčnike, žico ali majceno leseno palico. Nekje spredaj zavežejo oziroma zataknejo sukanec ali trak iz blaga, tako da lahko igračo vlečejo za sabo. Trak pogosto navežejo na leseno palico. Držeč palico navzgor igračo laže šofirajo oziroma vodijo ob sebi. Predvsem tovornjake radi okrasijo z raznimi odpadki. Pogosto na igračo napišejo kakšno ime, besedo, rek ali ljudsko modrost, tako kot to delajo odrasli ganski šoferji na resničnih avtomobilih.

Velika večina teh igrač je narejenih na hitro in otroci ne pripisujejo posebne pozornosti detajlom. Niso trpežne in imajo kratko življenjsko dobo. Izdelek ni dokončen, ves čas nekaj popravljajo in nadomeščajo. Igračo je deček navsezadnje že naredil z védenjem, da lahko hitro sestavi novo, če mu prva ne bo dovolj všeč. Njihova vrednost in lepota je v osnovni obliki. Le bežen pogled zadošča, ne da bi si bilo potrebno pomagati s simbolnimi oznakami, da ugameš, ali pred tabo stoji Toyota, BMW ali Mercedes Benz. Odraslim Gancem se te igrače ne zdijo ravno lepe, razen če ne gre za sofisticirane izdelke: avtomobile ali helikopterje z vgrajenimi mehanizmi, ki so povrh vsega še skrbno pobarvani. Takšne igrače lahko postanejo prodajni predmeti. Iz kovinskih odpadkov so narejene tudi puške, strojnice in tanki. Te igrače so izjemno redke.

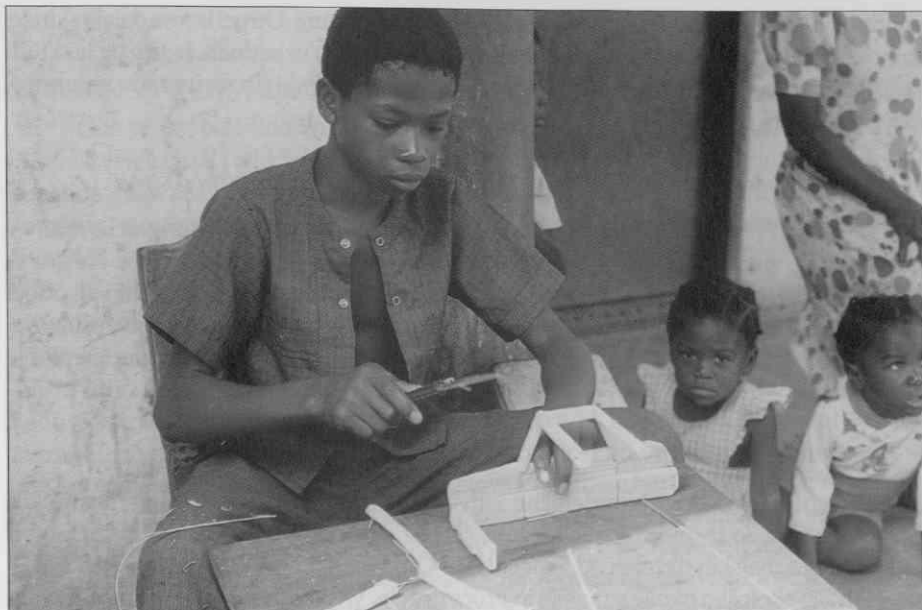
2. Igrače, narejene iz lesa rafija palme.

Izdelujejo jih v južnem in centralnem delu Gane, povsod, kjer je dovolj vlage in dežja za uspevanje palme *Raphia hookeri*. V večjih mestih jih ni. Skoraj vsaka vas pa ima ob svojem robu, ob studencu ali v močvirju majhen palmov gaj. Veje rafija palme so in jih še uporabljajo za kritje streh. Stržen palmovega lesa je mehak in lahek za obdelovanje. Iz trših vlaknastih robov palmovih vej opilijo lesene žebličke, ki jih uporabljajo za spoje. Les skrbno obdelajo in zgladijo z mačetami in britvicami v posamezne sestavne dele, ki jih za tem združijo z žeblički. Igračke izgledajo kompaktne in natančno izdelane. Težko je verjeti, da so sestavljene brez lepila. Osi in kolesa so običajno narejena tako kot pri pločevinastih igračah, iz kemičnih svinčnikov in gumijastih podplatov. Redkeje si otroci vzamejo dovolj časa in os ter kolesa izrezljajo iz trših posušenih kosov rafija palme. Okna avtomobilov so pogosto pokrita z odpadno prozorno plastiko. Dodani so tudi sedeži, klopi in volan. Vrata in prtljažnik se pogosto odpirajo. Izdelujejo razna cestno prevozna sredstva, letala, helikopterje, ptičje kletke, radiokasetofone, televizorje in verjetno še kaj. Pogosto vgradijo mehanizme za vrtenje gumbov in odpiranje vrat, narejene iz kartona in sukanca.

Za razliko od pločevinastih igrače iz rafija palme veljajo za lepe, in spretnejši dečki kdaj pa kdaj kakšno ponudijo naprodaj.

3. Igrače, izdelane iz trdega lesa.

Tudi te najdemo samo v vlažnejših, z gozdom poraslih predelih Gane, še zlasti v bližini tovarn za predelavo tropskega lesa, gradbenih podjetij in seveda mizarskih delavnic. Več jih bomo videli v mestih in predmestjih kot na deželi, razen morda kolesčnika. To je dolga palica z dvema kolesoma, ki jo otroci prislonjeno na ramo potiskajo pred seboj. Kolesa so lesena ali pa izrežejo pokrove pločevink. Če so na razpolago, namesto trdega lesa pogosto uporabijo bambusova stebila. Kolesčniki so, poleg piščali iz drevesnega lubja in drevesnih semen (*Balanites aegyptiaca*, *Paramacrolobium coeruleum*, *Nalumbo nucifera* in *Caesalpinia bonduc*), namenjeni različnim igricam; to so igrače, katerih

Obeng Poku (devet let) med delom. Obeng je znan kot spreten in otroci od njega odkupujejo igrače. (Jachie - Ashanti Region, 1992) • Obeng Poku (9) at work. Obeng is famous for his skills and other children buy toys from him. (Jachie - Ashanti Region, 1992) • Obeng Poku (neuf ans) en travaillant. Obeng est réputé pour son savoir-faire et les enfants lui achètent ses jouets. (Jashie - Ashanti Region, 1992)

Letalo naprodaj, ob glavni ganski cestni žili med Kumasijem in Accro (Anyinam - Eastern Region, 1989) • Plane for sale alongside the main Ghanaian artery of traffic between Kumasi and Accra (Anyinam - Eastern Region, 1989) • Un avion à vendre près de l'axe routier principal du Gana, entre Koumasi et Accra (Anyinam - Eastern Region, 1989)

zgodovina je starejša in nepovezana z »reciklirnimi« igračami. Otroci iz lesa delajo skiroje, samokolnice ali preprosta vozila, s katerimi se spuščajo po vzpetinah. Iz trdega lesa tudi izrezljajo in zbijajo preprosta letala, tanke in helikopterje, ki jih, privezane na vrstico, vlečejo za seboj po cesti.

4. Igrače, narejene iz plastičnih vrečk in drugih plastičnih odpadkov.

Plastični odpadki so najpogostejši dodatni material za izdelavo igračk, razen v primeru žog, zmajev in živalskih figuric. Najdemo jih seveda povsod v Gani. Ne gre za »lepe« igrače. Izjema so prav gotovo kokoši in piščančki iz plastičnih vrečk, ki jih otroci izdelujejo in prodajajo v času velikonočnih praznikov. Plastika je nepogrešljiva surovina za vse vrste igrač - kadar nima praktične vrednosti, jo otroci uporabijo za polepšanje zunanosti.

32

5. Igrače, narejene iz žice.

To so igrače, ki so bile deležne največ pozornosti in občudovanja neafriških opazovalcev in so inspiracija kar lepemu številu evropskih umetnikov. Opazili so jih predvsem v saheljskih deželah od Senegala do Čada, pa v Keniji, Zimbabveju, JAR in še kje. Njihovo ekološko okolje so sušne in vroče dežele. V Gani so redke. Srečamo jih samo visoko na severu, ob meji z Burkino Faso. Pogosto so opisane kot tridimenzionalni diagrami ali »rentgenske slike« vozil. Z zvito žico otroci nakažejo osnovno obliko vozila in na okvir navezujejo ostale sestavne dele. Tudi kolesa so narejena iz žice. Sprednja os ima krmilni mehanizem - dolgo žico z volanom na koncu. Otrok-hodec potiska in usmerja vozilo. Izdelujejo kolesa, motorje, kamione in osebne avtomobile. Zaradi trpežnosti in lepšega videza žico ovijejo z razrezanimi zračnicami.

VIRI IN LITERATURA

Peter Sarpong, *Ghana in Retrospect*, Ghana Publishing Corporation, Tema, 1974.

M. D. McLeod, *The Asante*, British Museum Publications Ltd., London, 1981.

The Ethnic and Folk Toys, Information Pack, Bethnal Green Museum of Childhood, London.

Zloženska Bethnal Green Museuma of Childhood - *Wire Toys from Zimbabwe*, izdana ob razstavi od 1. decembra 1982 do 16. januarja 1983 v Londonu.

Daniel K. Abbiw, *Useful Plants of Ghana*, Intermediate Technology Publications and the Royal Botanic Gardens, Kew, 1990.

BESEDA O AVTORICI

Sonja Porle je diplomirala iz šolske pedagogike na ljubljanski Filozofski fakulteti na temo socializacije ašantskih otrok. Afriške igrače zbira in proučuje že deset let.

ABOUT THE AUTHOR

Sonja Porle took her degree in School Pedagogics at the Ljubljana Faculty of Arts with a thesis on the socialization of Ashanti children. She has been collecting and studying African toys for the last ten years.

SUMMARY

LONGINGS REACHING OUT OF OLD SHEET METAL. GHANAIAN TOYS

One of the best known Ghanaian toys is no doubt the Ashanti wooden puppet *Akuaba (Welcome!)* which has an exactly determined social and religious meaning and function. Nowadays, carvers produce these puppets which are in fact traditional girls' toys and women's fertility puppets, in great numbers. Their products are, however, intended for an unidentified market, including tourist shops.

Some forty years ago a new brand of toys started to be made all over Africa. They were toys one could hardly find a ritual or religious meaning for and it would be even harder to relate them to the traditional crafts existing before the invasion of technologically more advanced cultures on the black continent. They are made of the waste industrialization leaves behind. And it are children who make them. They represent the most different transport vehicles from bicycles to trucks and helicopters. However, they are not copies of our industrially produced toys since these hardly ever reach Africa. The young makers find their inspiration in cars, planes, trucks and everything else the transport equipment in their country consists of. Only rarely do they represent military vehicles. Even rarer and really special are kites, radio-recorders, television sets and video equipment. The toys are not only the result of a high level of manual skill, but above all of the children's exceptional perception and careful reproduction. What is most surprising is the level of technical understanding the young makers show since it is far beyond imitation and even offers new technical inventions - simplified mechanisms, analogue to the mechanisms in the objects the toys represent.

33

Ghanaian toys can also be classified according to the raw materials they are made of (this partly represents a geographical classification too because the availability of separate materials depends on the natural climate conditions) as follows:

1. Toys made of waste sheet metal and other scrap metal. Found all over Ghana, in villages as well as in towns. The basic raw material are empty tins.
2. Toys made of raffia (palm). They are made in Southern and Central parts of Ghana, everywhere where there is enough moisture and rain for the *Raphia hookeri* palm to grow.

3. Toys made of hard wood.

These, too, are made in moist areas covered with woods, especially in the vicinity of tropical-wood processing factories, construction companies and, of course, joiner's workshops.

4. Toys made of plastic bags and other plastic waste. All over Ghana.

5. Toys made of wire.

These toys draw the most attention and admiration of non-African observers. Their ecological environment are hot and dry countries. In Ghana, they are rare and to be found only high up North, along the border with Burkina Fasso.

Children who make their own toys through trial and error learn to think ahead, to make logical conclusions, to use their imagination and improve their manual skills. These are skills children who play with ready-made toys certainly do not develop to the same degree. The tools they use are even poorer than the materials at their disposal. The makers are exclusively boys between the ages of six and sixteen. Girls have to work more in the

household. And even if they happen to have more free time, they rather spend it on something else than making toys. However, they enjoy playing with these toys and often possess a car or plane given to them by one of their brothers. Most often toys are only lent. Those children who are especially skillful may sell their products to other children and even buy more advanced materials in order to make new toys: batteries, mini motors, bulbs etc.

The children make cars and other "machines" and play with them because they are used to see them, are fascinated by them, think about them and want them. Longing is probably the most important explanation for this phenomenon of African recycled toys. "Longings wrought into objects" is probably the best answer to the question, why these toys look like works of art.

RÉSUMÉ

LE DÉSIR FAIT DE VIEILLE TÔLE. LES JOUETS GANÉENS

Parmi les jouets ganéens le plus connus on peut immanquablement compter la poupée en bois achante Akuaba (Bienvenue!) qui a un contenu et un rôle socio-religieux précisément déterminés. Ce jouet traditionnel, qui n'était d'ordinaire que le jouet des filles et pour les femmes la poupée de la fertilité, est fabriqué en grand nombre par les tailleurs de bois d'aujourd'hui. Mais leurs produits sont destinés à un marché nonidentifié, entre autre aux magasins touristiques.

Mais il y a à peu près quarante ans, des jouets différents commencèrent à apparaître à travers toute l'Afrique; des jouets auxquelles on pourrait difficilement attribuer une signification rituelle ou religieuse et qu'on pourrait encore plus difficilement lier avec l'artisanat traditionnel d'avant l'irruption de la technologie plus moderne sur le continent noir. Il s'agit des jouets qui reflètent les caractéristiques de la culture industrialisée occidentale. Ils sont faits de déchets que l'industrialisation laisse derrière elle. Ce sont les enfants eux-mêmes qui les fabriquent - par exemple, les moyens de transport les plus variés, des bicyclettes jusqu'aux hélicoptères et camions. Il ne s'agit pas des copies de nos jouets industriellement fabriqués puisqu'il y en a très peu qui parviennent jusqu'à l'Afrique. Les jeunes créateurs s'inspirent des voitures, des avions, des camions, c'est-à-dire de tout ce qui constitue le réseau de transport dans leur pays. Ils se servent rarement des véhicules militaires et il est encore plus rare et, par suite, encore plus singulier de trouver des cerfs volants, des radioscassette ou même des postes de télévision ou des appareils vidéo. Les jouets ne sont pas seulement le produit d'un savoir-faire enviable, mais ils sont surtout le produit d'un sens d'observation extraordinaire et d'une reproduction minutieuse. Ce qui est le plus surprenant, c'est le niveau de la compréhension technique des jeunes créateurs - c'est qu'elle dépasse l'imitation et que, en plus, elle fait naître de nouvelles inventions techniques - les mécanismes simplifiés, ressemblants aux mécanismes des objets que les jouets représentent.

Les jouets ganéens peuvent être classifiés par rapport aux matériaux utilisés dans leur production (en même temps, cela signifie, partiellement, une classification géographique, puisque la disponibilité de certains matériaux dépend des conditions naturelles et climatiques) dans les groupes suivants:

1. Les jouets faits de tôle de rebut et d'autres déchets métalliques.

On les trouve à travers tout le Gana, aussi bien dans les villes que dans les villages. Les matériaux de base sont les conserves vides.

2. Les jouets faits de bois du palmier raphia.

On les fabrique dans la partie centrale et dans la partie sud du Gana, partout où il y a suffisamment de l'humidité et de la pluie pour que le palmier *Raphia hookeri* puisse pousser.

3. Les jouets faits de bois ferme.

Ceux-là aussi, on peut les trouver dans des régions humides, couvert par des forêts, surtout dans les environs des usines de transformation du bois, des entreprises de construction et, bien sûr, dans les environs de menuiseries.

4. Les jouets faits de sacs en plastique et d'autres déchets plastiques.

On les trouve à travers tout le Gana.

5. Les jouets faits de fil métallique.

Ce sont les jouets qui ont attiré le plus d'attention et d'admiration des observateurs non-africains. Leur milieu écologique sont les pays secs et chauds. Ils sont rares au Gana. On ne les trouve que haut dans le nord, à la frontière du Burkina Fasso.

En fabriquant eux-mêmes leurs jouets les enfants apprennent, par la voie des essais et des erreurs, à anticiper par la pensée, ils apprennent la déduction logique, l'utilisation de leur imagination et ils améliorent leurs savoirs-faire manuels. Ce sont ces savoirs-faire que les enfants, qui jouent avec les jouets déjà fabriqués, ne développent surement pas dans la même mesure. Les outils que les jeunes créateurs utilisent sont encore plus modestes que les matériaux qu'ils ont à leur disposition. Mais ce ne sont que les garçons entre l'âge de six et de seize ans qui fabriquent ces jouets. La famille charge les filles de beaucoup plus de travail et d'obligations. Et même si elles ont un peu de temps libre, elles en profitent pour faire autre chose que pour fabriquer des jouets. Pourtant les filles aiment bien jouer avec ces jouets et souvent elles possèdent une voiture ou un avion, offert par un de leurs frères. Le plus souvent les garçons ne font que prêter leurs jouets. Ceux qui sont particulièrement adroits vendent leurs produits aux autres enfants et achètent, avec le gain, des matériaux plus compliqués pour de nouveaux jouets: des piles, des moteurs, des ampoules, etc.

Les enfants fabriquent les voitures et les autres machines pour jouer avec parce qu'ils les voient autour d'eux. Ils en sont fascinés, ils y pensent et ils les désirent. Le désir est peut-être la cause la plus importante de l'apparition des jouets recyclés africains. "Le désir matérialisé" est la réponse à la question, pourquoi les jouets ont-ils l'air d'une oeuvre d'art.